D • N
12/2 1951

Vetenskapsmännens villkor

Under åren närmast efter kriget var kravet på "vetenskaplig upprustning" en slagkraftig paroll. Åtskilligt blev också gjort: nya professurer och andra vetenskapliga lärarbefattningar inrättades, betydande summor ställdes till förfogande för forskningsråd inom skilda områden, ökade anslag gavs till materiel och byggnader, staten inskred till hjälp åt de förut privata, med universiteten ur vetenskaplig synpunkt likställda högskolorna. I fråga om vetenskapsmännens och särskilt professorernas ekonomiska villkor har däremot endast obetydliga, mot inflationen ej alls svarande höjningar genomförts. Även om man utgår från att den allmänna utjämning som sker genom att de lägre inkomsttagarna bevarar eller höjer sin standard, medan de högre får sina villkor försämrade genom inflation och skärpta skatter, måste i någon mån försämra vetenskapsmännens ställning, är det ostridigt att försämringen här varit särskilt påtaglig, att forskarnas materiella villkor eftersatts i förhållande till andra gruppers.

En politik som — för att ta den närmast till hands liggande jämförelsen — kraftigt ökar antalet lärostolar, men samtidigt väsentligt sänker reallönerna är inte rimlig, det lär man kunna vara ense om. På detta sätt blir professurerna sämre besatta, och professorernas möjlighet att effektivt ägna sig åt forskning och undervisning förminskas. Det är emellertid just denna politik som bedrivits. Den har accentuerats därigenom att expansionen i fråga om lärostolar o. dyl. skedde vid en tid då det ansågs vara gott om pengar — lönefrågan sköts på framtiden, och när denna framtid kom hade av kända skäl kravet på sträng sparsamhet trätt i stället för den på överdriven optimism byggda generositeten under de första efterkrigsåren.

Grundläggande för debatten är de betänkanden som Sveriges professorers förening på sommaren 1948 avgav till lönekommittén för universitet och högskolor. Blott några få moment i den klarläggande framställningen kan här beaktas. För universitetsprofessorerna beräknades sänkningen av reallönen mellan 1926 (då en lönereglering genomfördes) och 1948 vara över 20 procent; om hänsyn tas till den skärpta beskattningen blir procentsiffran avsevärt högre. Det påpekades att vetenskapsmännens studieutgifter i relation till den sedermera förvärvade inkomsten var så höga att i praktiken nästan endast studerande från någorlunda välsituerade familjer kunde ägna sig åt forskning; grupperades professorerna efter faderns yrkesklass var hantverkare och arbetare så gott som orepresenterade, och gruppen lägre tjänstemän utgjorde blott 4—5 procent. Det kan "inte vara lyckligt för samhället", förklarade föreningen, "att rekryteringen av professorskåren kommit att snedvridas av ekonomiska skäl. Tillgången på högkvalificerade intellektuella krafter är ingalunda så stor att man kan underlåta att rekrytera professorskåren på bredast möjliga bas." En av föreningen gjord utredning visar att en del professorer — främst medicinare och därnäst teknologer — har stora biinkomster, men att flertalet har ringa inkomster av denna art. En tredjedel av professorskåren nådde vid denna tid inte upp till biförtjänster på över 3.000 kr., och detta gällde omkring hälften av humanisterna, naturvetarna och teologerna.

Den nyss nämnda lönekommittén för universitet och högskolor avgav sitt huvudbetänkande i oktober 1949. Rent lönemässigt föreslogs höjningar som visserligen inte innebar en återställelse av den tidigare reallönen, men som likväl av professorerna kunde betecknas som ett godtagbart provisorium "för de närmaste åren" — "under förutsättning av väsentligen oförändrat penningvärde och väsentligen oförändrad allmän reallönenivå". Beträffande biinkomsterna betonade kommittén att en del arbete vid sidan av tjänsten borde tillåtas och i många fall kunde vara till fördel för tjänstens skötande; man ifrågasatte emellertid vissa föreskrifter, som skulle säkra att "normal daglig arbetstid" ägnades tjänsten. På denna punkt yttrade professorsföreningen — till synes med starkt fog — att flertalet bisysslor ganska direkt sammanhängde med det vetenskapliga arbetet och att intensitet i forskning kunde tryggas blott genom personlig ambition, inte genom några regler om vistelse på tjänsterummet under bestämda tider.

Lång tid och många framstötar hade behövts för att en utredning om vetenskapsmännens löner skulle komma till stånd. Då utredningen väl förelåg har samma tveksamhet framträtt. Lönekommitténs förslag framlades inte år 1950, beroende på dess sammanhang med andra lönefrågor; i en proposition anfördes dock att förslaget "beräknas kunna föreläggas 1951 års riksdag". Så har dock inte skett och kommer enligt bestämda uppgifter inte att ske; blott en provisorisk förbättring har ställts i utsikt från den 1 juli i år. Denna handläggning av professorernas lönefråga innebär att forskarna ställts i sämre läge än andra motsvarande ämbetsmannagrupper, att deras reallöner kontinuerligt minskas och att vetenskapens villkor försämras både i fråga om det nu bedrivna arbetet och i vad gäller rekryteringen för framtiden.

Enligt Sveriges professorers förenings tryckta verksamhetsberättelser har åtminstone vid ett tillfälle diskuterats "lämpligheten av att genom pressen få till stånd en offentlig debatt om professorernas lönefråga". "Det har emellertid", heter det vidare, "i nuvarande läge framstått såsom klokare att undvika publicitet i frågan." Denna "klokhet" innebär, mänskligt att döma, att man är rädd för att en offentlig debatt, igångsatt av professorerna, skall irritera de styrande och därför skada i stället för främja den goda sak det här gäller. Det är en "klokhet" med vilken en tidningsman ofta kommer i beröring; den visar den fruktan för och undfallenhet mot regeringen som blir en följd av maktkoncentrationen under en lång följd av år hos ett till monopolism strävande statsparti. Det bör därför sägas att denna artikel inte är inspirerad av Sveriges professorers förening, snarare tvärtom. Men tendensen att blidka de härskande genom tystnad bör inte segra, på detta lika litet som på något annat område.

Militära bostadsbekymmer

Bostadsnöden är särskilt besvärlig för en del yrken där det måste bli talrika förflyttningar från en ort till en annan. Militärerna har det värst ställt: vid armén tvingas årligen 200 à 300 officerare att söka ny bostad i samband med byte av förläggningsort, vid flyget flyttade i fjol ett hundratal officerare och inemot 70 underofficerare. Det är kommenderingar, flyttning med eller utan befordran. I en del fall går det att ordna byte, men ofta saknas möjligheter av det slaget. Då får man lämna familjen efter sig och kompenseras med ett s. k. omplaceringstraktamente under ett halvår, som dock inte täcker merkostnaderna. Ofta är bostadsfrågan olöst även efter den angivna tidpunkten.

Vid försvarsstaben har på initiativ av personalvårdsassistent Rosenblad ordnats bostadsförmedling. En viss nytta gör den, men den löser inte frågan. Olägenheterna även för försvaret är uppenbara. Åtskilliga officerare drar sig för att ta kommenderingar som skulle vara gagneliga. Ledningen kan inte alltid göra de sakligt riktigaste placeringarna. De odrägliga förhållandena bidrar att försämra rekryteringen.

En insats gjordes när flyget inrättade officersbostäder vid kasernbyggen t. ex. i Luleå. Men det satte hr Sköld stopp för efter ett tag. På nya förläggningsorter förband sig de kommunala myndigheterna att ställa ett antal bostäder till förfogande. Detta är emellertid undantag från regeln. Och hur länge dröjer det innan öppna marknaden bjuder tillräckligt antal bostäder? Vill staten tillgodose sina egna intressen, blir den allt tvungen att erbjuda gynnsammare livsvillkor — inte bara pengar — åt anställda som skjutsas omkring. Det gäller militärt befäl, det gäller också andra yrkesgrupper, lärarnas inte minst.

PRESSGRANNAR

Det är paragrafrytteri att anmäla utrikesministern för utnämningen av statssekreterare Lundberg till kabinettssekreterare, säger Morgon-Tidningen (s). Svenska Dagbladets utförliga argumentation rörande "lagbrottet" har inte övertygat:

Det står i en instruktion för UD, utfärdad av k. m:t, att i departementet skall tjänstgöra bl. a. "ett sändebud som kabinettssekreterare". Menas därmed att kabinettssekreteraren ovillkorligen skall ha tjänstgjort som sändebud i främmande land, borde anmärkningen emellertid ha framställts redan när nuvarande statsrådet Hammarskjöld blev innehavare av posten. Han hade visserligen envoyés namn och ställning, men hade icke varit beskickningschef. Och bara titeln kan väl icke vara det avgörande?

En fullt rimlig tolkning av instruktionen synes vara att den i det avsedda stycket uttrycker kabinettssekreterarens placering på rangskalan men icke i och för sig begränsar urvalsmöjligheten till den viktiga tjänsten. Något annat vore ju nonsens.

De som skrev instruktionen kunde ha uttryckt sig tydligare. Passar Lundberg för posten, behöver utrikesdepartementet en förvaltningsman och organisatör av hans typ? — det är emellertid den avgörande frågan.

Förekommer brev- och telefoncensur mot svenska medborgare? frågar dr Helén i Stockholms-Tidningen (fp). Han synes ha oroats av några rykten — icke närmare redovisade — och undrar hur det står till:

Säkerhetspolisen måste — tyvärr! — finnas och göras effektiv. På den punkten finns ingen diskussionsanledning. Men det borde vara lika självklart att den förverkligade principen om övergrepp mot enskilda medborgares fri- och rättigheter öppet deklarerades... Krigstider tvingar oss till avsteg från de grundlagsfästa frihetsprinciper som är demokratins innersta kärna. Men vi ska ha mod att redovisa dessa avsteg. Ingrepp mot brev- och telefonhemlighet hör till de frihetsöverträdelser, som folket har rätt att få kännedom om på ett tidigt stadium av åtgärdernas förberedande.

Offentlighetskravet skulle göra starkare intryck om det förmäldes med större öppenhet, större konkretion och — varför inte — större mod även i kritiken. Varför dessa förnumstiga krumbukter? Nu är det inte klart ens om skribenten känner till att det finns en lagenlig, fastän till enskilda fall begränsad kontroll på det här området. Beredskapslagstiftning bör givetvis erbjuda myndigheterna möjligheter att uppdaga förrädiska stämplingar genom en omfattande telefon- och brevkontroll — men vi är inte där ännu.

Socialdemokraterna hade flera frondörer i den senaste utrikesdebatten. Expressen (fp) fäster sig särskilt vid advokat Georg Branting:

Man kan inte förvåna sig nog mycket över att de socialdemokratiska tidningarna så energiskt kastar sig över folkpartiet för att inom dess riksdagsgrupp finns ledamöter som vill gå längre i västorientering än partiledningen, medan man stillatigande åser hur en av de egna riksdagsmännen klart och tydligt tar ställning för östblocket på ett sätt som knappast väsentligt skiljer sig från de kommunistiska medlöparnas. Anser man det mera förlåtligt att sympatisera med östblocket än med västerlandets demokratier?

Kanske är det missriktad pietet mot Hjalmar Branting.

Det har talats om en ny samlingsregering, men de flesta har ansett tiden icke vara inne ännu. Men i vilket fall som helst är personskiften nödvändiga på ett par viktiga poster, framhåller Svensk Tidskrift (h):

Utrikesministern har att skapa respekt för Sveriges hållning och förtroende till dess vilja att försvara sig; han har även att vårda våra förbindelser med de makter, av vilka vi kunna vänta bistånd, om det yttersta skulle hända. Försvarsministern är närmast ansvarig för att ingenting underlåtes, som kan stärka vår militära beredskap. Man måste finna de rätta männen för dessa uppgifter, om den olycksbådande blandning av ytligt lättsinne och dov ängslan, som i dessa dagar gör sig märkbar hos det svenska folket, skall kunna bytas i beslutsamhet och förtröstan liksom i outtröttligt arbete att bota bristerna i rikets försvar.

Regeringen har i det rådande allvarliga utrikespolitiska och ekonomiska läget rätt att kräva en mycket vidsträckt lojalitet av oppositionen. Men det kan och bör då i gengäld krävas av regeringen själv, att den icke i otrångt mål utsätter den nationella solidariteten för påfrestningar genom att låta nyckelposter förvaltas av män, vilka — hur goda personliga och kollegiala egenskaper de än må äga — genom sina uttalanden liksom genom sin passivitet skapat misstroende i vida kretsar både utom och inom riket. Vad som kunde duga 1945, fyller icke måttet 1951.

Vilhelm Ekelund

Av författaren RABBE ENCKELL

NÄR VILHELM EKELUND avled hösten fyrtinio var nekrologtonen i en del officiella sammanhang neddämpad, ja, man kan säga en smula distraherad. Man nämnde honom som en betydande författare, kanske en stor. Det lilla förbehållet fanns, liksom man även i Erik Hj. Linders litteraturhistoria kan finna den snävt begränsande värderingen: "Prosaskrifternas största betydelse är att de förmedlar bekantskapen med en djupt särpräglad och mycket ensam personlighet och tecknar en andlig kamp av nästan okänd uthållighet." Deras allmängiltighet har tydligen undgått bedömaren, och de äger en sådan. Man kan nämligen i allmängiltighet se något annat och större än allmänt förekommande.

Man kan säga att det avstånd förbehållen markerar till en viss gräns var betingat av Ekelunds egen vilja; den halvt mytiska anonymiteten var hans signum sedan länge, och den skulle så förbli till det sista. Det var ett givet sakernas tillstånd för den diktare som besinnat att "de djupt activa är de djupt passiva". Avståndstillägnelsen, som för Ekelund innebar en hälsoföreskrift, fick retroaktiv verkan i hans förhållande till världen. Man svarade med den oberördhet han rekommenderat. Att svaret inte kunde motiveras med Ekelundska grunder, utan med andra mindre välbetänkta, torde vara klart.

Är Ekelund en stor författare? Frågan innebär en sottis. Graderingsskalan "betydande", "kanske stor", "stor" är ofta blott ett tecken på de journalistiska värderingarnas "burschikosa" förhållningssätt; de är nyckfulla noteringar med pappbitar som spelmarker.

Vilhelm Ekelund är den paradoxala kontrasten till gängse värderingar. Att han i så hög grad som fallet var förblev okänd i inre mening har sin "aktiva" och "passiva" förklaring. Den passiva posten rymmer hans svårhet, kompromisslöshet, avståndsläran, djärvheten i hans sanningslidelse, själva klimatet över hans gärning. Allt vad hos honom är djupaste natur har bestämt detta passivum (som är högsta aktivum). Den aktiva posten skall man finna i mottagarens passivum. I obenägenheten att närma sig det ljus som lyser utan bengaliska effekter och i oförmågan att ställa in sig på kontrasten. Man tog icke under verkligt övervägande vågmästarens konst och lämnade prövaren oprövad.

Att man gjorde så har sin förklaring ej bara i svårigheten av en tillägnelse. Det finns andra motiveringar i tidsperspektivet. Nittonhundratalets sociala genombrott gav den extroverta hans stora chans. Man begärde av litteraturen att den skulle vara historiekrönika. Bööks och borgerlighetens årtionde kunde lika litet som den socialistiska frammarschens vara Vilhelm Ekelunds eller riktigare sagt: de var hans årtionden också, men det föll bara ingen in att nämna dem så. Det fattades våglängder i uppfattandet av det musiska.

Muserna hade benådat Ekelund med ett ömtåligt passivum, men det var inte utan sälta och syra. Han hör till de skarpt frätande, han visste vad sak är och vartill den förpliktar. Man kan ej närma sig honom utan öppenhet. De halvslutna ögonen får snart känna på svedan. När man vant sig vid denna ljusstrålning bländar den icke längre, men skärper synen. I de reservationer (av estetiskt inskränkande art) man gjort finner man ett blundande genomfört med en viss precision.

Ekelund var inte bara en nyskapande lyriker och en mästare i aforistik. Då Linder säger "aforismen passar Ekelunds temperament som handsken handen" visar bildvalet att Linder inte förstått Ekelund. Handsksmidigheten rimmar illa med den Ekelundska formuppfattningens inre förutsättningar i blod och nerver, med dess barläggande art, dess betingelse i sak. Ekelunds gärning innebär en universell prövning av mänskans villkor i ärlighetens och idealens tecken, men utanför konfessionerna. Liksom Pascal och Kierkegaard är han oundviklig för den som vill veta något om grunden under den redovisningslösa konventionen. Hans gärning är av en evangelisk art, där man icke behöver räkna anhängarna, ty de finns överallt där självprövning är. Förutsättningen för utbyte är icke tro, men natur, en samstämdhet i de djupaste skikten av det mänskliga. Och förmåga av syn. Ty Ekelund är en visionär av de inre värdenas värld.

Man kan inte läsa Ekelund på mer än ett sätt: i prövningens intresse, dvs. av den enda universellt giltiga anledning en mänska verkligen läser — om hon vill nå karaktärens bestämningar.

Fattigdomen var ett krav hos Ekelund, "lågheten" och ödmjukheten även. Man finner hos honom de "kristna" dygderna återförda till förkristna sammanhang, sedda i antik åskådnings ljus. Han bygger sin värld bakåt (ges det något bakåt?), citerande Nietzsche: "nur die ergangenen Gedanken haben Werth". Kriteriet på deras värde är erfarenheten, och i inre betydelse förändras inte världen. Det är en tro på andra sidan utvecklingen och ändå inte av metafysisk art. Ekelund är en de "eviga värdenas" visionär, men icke dogmatiskt, utan han är en igenkännare och avslöjare av likheter, en finnare av synonymer. Det är inte ett bortom utan ett närvarande som är

DAGENS NYHETER
TEGELBACKEN, STOCKHOLM 1
Telefon: 22 40 00
Telegramadress: Dagensnyheter.
Postgiro nummer { 1616 (för annonser) 1617 (för prenumeration)
Chefredaktör: Herbert Tingsten. (Träffas säkrast kl. 13.30—14.30)
Politisk huvudredaktör: Leif Kihlberg.
Redaktionschef och ansvarig utgivare: Sten Hedman.
Dagens Nyheters Aktiebolag: Verkst. direktör: Helge Heilborn
PRENUMERATIONSPRISER
A Stockholmsupplagan
Månad ... 5:25 Kvartal .. 15:25
Halvår ... 30:— Helår .... 60:—
ANNONSPRISLISTA
daterad 1/1 1951 tillhandahålles på begäran.
Dagens Nyheters tryckeri. Sthlm.

Mina kunder

skall inte betala min skatt!

Min rörelse har jag byggt upp på kundernas förtroende. De litar på mina varor och affärsmetoder — och de har skäl att göra det.

De flesta av dem är löntagare. De deklarerar med ledning av exakta lönebesked från sina arbetsgivare.

Jag deklarerar med ledning av min egen bokföring — men det skulle inte ett ögonblick falla mig in, att genom oriktiga uppgifter vältra över min skatt på dem.

UR
SKATTESTRAFFLAGEN:
Stränga böter eller fängelse eller straffarbete upp till 2 år

God sak

med mersmak

DA CAPO är underbart goda, tunnskaliga chokladdragéer från Cloetta.
De är så goda att det blir DA CAPO gång på gång — och de nära 100 dragéerna i påsen räcker både länge och väl.
En påsförpackning DA CAPO chokladdragéer kostar bara en krona och det är *litet* för så mycket och så gott.

Cloetta
DA CAPO
CHOKLAD-DRAGÉER
Tag det rätta - tag Cloetta

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.